

KS. WOJCIECH GUZEWICZ*

Ks. Jacek Wojda, *Z dziejów seminariów duchownych diecezji podlaskiej i lubelskiej*, t. 1: *Seminarium podlaskie w Janowie 1818-1867*, Wydawnictwo Diecezjalne Unitas, Siedlce 2021, ss. 598.

1. Tematyka pracy

Dzieje Kościoła katolickiego w Królestwie Polskim (Kongresowym) albo po prostu w zaborze rosyjskim nie są szczególnie eksponowane w szkolnym nauczaniu historii i pojawiają się w kontekście powstań narodowych, tematyki literatury polskiej tamtych czasów oraz zagadnienia rusyfikacji. Do powszechnej świadomości przebiły się może niektóre nazwiska dostojników kościelnych oraz bohaterskich księży zaangażowanych w zrywy narodowe. Do grona tych ostatnich należy bez wątpienia ks. Stanisław Brzóska, dowódca jednego z najdłużej walczących oddziałów z okresu powstania styczniowego. Ksiądz Brzóska, ranny w potyczce, został pojmany dopiero w 1865 roku i stracony w publicznej egzekucji w Sokołowie Podlaskim.

Ks. dr Jacek Wojda przedstawia w swojej książce ten świat, w którym zmierzał do kapłaństwa ks. Brzóska, absolwent Seminarium Duchownego w Janowie Podlaskim, stolicy diecezji podlaskiej utworzonej bullą *Ex imposita nobis* z 30 czerwca 1818 roku. Praca obejmuje losy tej placówki kościelnej do roku 1867, kiedy seminarium zostało zlikwidowane decyzją władz zaborczych w ramach represji popowstaniowych. Podlasie po powstaniu styczniowym zostało dotknięte surowymi działaniami odwetowymi ze strony władz carskich, dotyczy to zwłaszcza jego południowych krańców, gdzie leżą miejscowości często przywoływane w pracy: Janów Podlaski, Sokołów Podlaski, Biała Podlaska, Siedlce, Łuków. Lektura pracy ks. Wojdy uzmysławia jednak, że te działania zaborców nie zaskoczyły nikogo, były kontynuacją poprzednich antypolskich i antykatolickich poczynań władz rosyjskich. Jednak nie to jest głównym tematem pracy. Dotyczy ona przygotowywania w większości bardzo młodych

---

* ks. Wojciech Guzewicz – Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie Filia w Elku
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6759-0856>; e-mail: wojciech.guzewicz@uwm.edu.pl

ludzi (niekiedy nieco starszych) do pracy duszpasterskiej, mówi o formacji intelektualnej, moralnej, duchowej przyszłych kapłanów na etapie edukacji seminaryjnej. Poznajemy plany studiów, rozkład dzienny i tygodniowy nauki, modlitwy i pracy alumnów, stopnie, jakie otrzymywali z poszczególnych przedmiotów. Poznajemy także wykładowców, ich przydziały przedmiotów i zakresy obowiązków. Dowiadujemy się sporo o życiu codziennym tej małej, kilkudziesięcioosobowej społeczności, także jej codzienne troski, zwłaszcza o charakterze materialnym. Poznajemy zatem pewien wycinek życia Kościoła na Podlasiu w XIX wieku – opisany bardzo kompleksowo.

2. Baza źródłowa

Ks. dr Jacek Wojda wykonał ogromną pracę, opracowując podjęty temat. Imponująca jest zwłaszcza baza archiwalna pracy. Autor przewertował Archiwa Watykańskie, Archiwum Archidiecezji Lubelskiej, Archiwum Diecezji Drohiczyńskiej, Archiwum Diecezji Siedleckiej, archiwa parafialne diecezji siedleckiej, Archiwum Parafii Świętego Krzyża w Warszawie i Archiwum Seminarium Siedleckiego, Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie oraz Archiwum Państwowe w Radomiu. Zwraca uwagę swoboda, z jaką ks. Wojda obraca się w obrębie kilku języków – sięga po teksty w języku łacińskim, rosyjskim, francuskim (tłumaczenia własne). Oprócz bazy archiwalnej autor przywołuje ok. 30 materiałów drukowanych, ok. 30 pozycji z zakresu literatury przedmiotu oraz dziesiątki książek i materiałów internetowych (także w kilku językach).

3. Struktura pracy

Struktura pracy ks. J. Wojdy jest przejrzysta i logiczna. W „Zagadnieniach wstępnych”, liczących ok. 20 stron, autor objaśnia okoliczności powstania diecezji podlaskiej, przybliża historię seminariów duchownych jako formy przygotowywania księży do ich posługi, zapoznaje z historią seminarium janowskiego przed rokiem 1818. Następnie w poszczególnych rozdziałach omawia losy seminarium pod rządami kolejnych biskupów diecezjalnych: bpa F.Ł. Lewińskiego (rozdział I), bpa J.M. Gutkowskiego (r. II), bpa P.P.B. Szymańskiego (r. IV). Rozdział III dotyczy 17-letniego okresu zarządzania diecezją przez kapitułę i administratorów – po uprowadzeniu przez Rosjan bpa Gutkowskiego (1840), a przed objęciem diecezji przez bpa Szymańskiego (1857). Rozdziały mają różną długość i nie wynika ona z długości omawianego okresu: najkrótszy przedstawia 17 lat z dziejów seminarium, a ponad dwukrotnie dłuższy – 10 ostatnich lat. Wynika to z rangi i dramaturgii zdarzeń historycznych w poszczególnych okresach. W omawianym okresie wybuchły i zakończyły się klęską dwa wielkie powstania narodowe – powstanie listopadowe i powstanie styczniowe. Pierwsze z nich wywarło mniejszy wpływ na funkcjonowanie seminarium, co mogło się wiązać z niezłomną i na swój sposób zręczną polityką biskupa Gutkowskiego. Drugie miało wpływ znaczny i w konsekwencjach złowrogi – spowodowało likwidację nie tylko seminarium, ale i całej diecezji. Ukazywanie losów seminarium przez pryzmat historii Polski mogłoby sugerować inną kompozycję pracy, ale jej spe-

cyfika jest inna – autor koncentruje się na aspektach organizacyjnych, dydaktycznych i teologicznych funkcjonowania seminarium. Z tego punktu widzenia wzrasta znaczenie osobowości, zainteresowań i ambicji poszczególnych biskupów. Każdy z nich wywarł bowiem własne piętno na pracy seminarium janowskiego. Zakończenie pracy jest krótkie – wiąże się z tym, że będzie ona kontynuowana w następnym tomie, mówiącym o następnych 50 latach.

4. Realizacja tematu

Temat recenzowanej pracy został zrealizowany poprawnie i wyczerpująco. Uzyskujemy w niej wiedzę ogólną dotyczącą historii Polski, Rosji, Kościoła katolickiego i Podlasia. Ale przede wszystkim poznajemy ludzi związanych z Seminarium Duchownym Diecezji Podlaskiej w Janowie: ich imiona i nazwiska, zadania i osiągnięcia naukowe, w pewnym stopniu ich pochodzenie społeczne i dalsze losy – już po ukończeniu seminarium lub po ukończeniu pracy w seminarium. Wspomniany na początku recenzji ks. S. Brzóska nie jest centralną postacią tego opracowania – pozostaje znany z innych względów niż kościelne. Wstąpił do seminarium w Janowie w roku 1853/1854 wraz z 10 kolegami. Ów rocznik stanowił połowę wszystkich seminarzystów. Tych 22 alumnów nauczało czterech profesorów: ks. Twarowski, regens, prowadził zajęcia z teologii moralnej, ks. Marcin Wojciechowski uczył teologii dogmatycznej, literatury łacińskiej i rytów, ks. Jan Wierzbicki miał zajęcia z prawa kanoniczego, teologii pastoralnej, filozofii i śpiewu, zaś ks. Alojzy Niezabitowski OP uczył Pisma świętego i historii Kościoła. W tym roku nie było obsadzone stanowisko prokuratora w seminarium. Na tym poziomie szczegółów omawiane są kolejne lata funkcjonowania seminarium. Poznajemy (bardzo ciekawe) instrukcje władz rosyjskich dotyczące modlitw za władców Imperium zgodnie z kalendarium różnych wydarzeń rodzinnych, rocznic oraz innych okoliczności z życia dworu w Petersburgu. W ten sposób zaborcy próbowali wpajać poddanym lojalność wobec władz. Na pierwszej linii tych relacji stali biskupi. Przedstawieni w pracy ks. Wojdy dostojnicy to postaci nietuzinkowe, o rysach świętości, dokładający wszelkich starań o jak najlepsze funkcjonowanie Kościoła, świadomi jego misji w trudnych czasach. Szczególnym rysem książki jest zainteresowanie szczegółami, eksponowanie detali. Chyba z tym wiąże się zamieszczenie na końcu pracy aneksu zawierającego objaśnienie występujących w niej jednostek wagi, długości, objętości itp., a także wartości różnych środków finansowych. Rzeczywiście bez tej pomocy trudno byłoby zorientować się w tych „podwójnych” realiach, których elementem jest stała podwójność dat.

5. Wniosek

Recenzowana praca ks. Jacka Wojdy spełnia stawiane pozycjom naukowym wymogi rzeczowe i formalne. Bez wątplenia kwalifikuje się zatem do publikacji. Warto podkreślić bardzo wysoką jakość naukową tej pracy – z pewnością spełnia ona wymogi stawiane rozprawom habilitacyjnym, a nawet tzw. pracom profesorskim.